

Tonči Trstenjak

STANJE NAŠE MLADEŽI S OBZIROM NA VJERU I NEVJERU

Da bismo odabrali prave instrumente i prikladan način za navještanje Božje riječi, jedan od bitnih uvjeta za uspješni apostolski rad jest i dobro poznavanje područja djelovanja i situacije te uočavanje silnica i temeljnih problema određene sredine. Zato je već Isusova riječ »razvidite«, upućena učenicima pri prvom njihovom apostolskom pohodu (Mt 10, 11), upozorila na potrebu poznavanja ljudi, svijeta i situacije za uspješan apostolat.

Povijest velikih kršćanskih preporoda, od benediktinaca do naših dana, bjelodani nam je dokaz takva puta, jer svi su oni počeli kao odgovor na pravi problem. Za Ignacija Loyolskog dobro razviđanje situacije osnovni je uvjet i osobnog duhovnog napretka i uspješnog apostolskog rada. »Ignacijevu rasuđivanje« piše F. Urban, »izguralo je 'kvasac potrošački' u preriju, 'kvasac saducejski' u kurije, a revolucionarce u ateizam.«! Mnogi naši promašeni apostolski pothvati bili bi izbjegnuti da smo malo više razviđali.

Ispitivanje stanja naše mladeži s obzirom na vjeru i nevjeru osnovni je uvjet da ovaj skup (Katehetska ljetna škola, Varaždin 1981., primj. ur.) postigne ono što mu je željeni cilj: pronalaženje rješenja (ne izlaza!) koje kao mjesna Crkva možemo ponuditi svima onima koji se brinu o vjeri naše mladeži. Nalazimo se, kako se čini, usred vihora sudbinskog prijeloma povijesti spasenja, pred rađanjem nove epohe koja će biti potpuno nova u svakom pogledu. Pri tome smo upućeni sami na sebe, jer nema više izlaza ni »obećane zemlje«: spasenje treba ostvariti ovdje. Ne možemo više čekati neko bolje i prikladnije vrijeme. Vrijeme, koje nam je darovano, najbolje je vrijeme. Željeli bismo u budućnost uči promišljeno, a ne srljati.

1 F. URBAN, *Otvorena šunja*, FTI, Zagreb 1980., str. 165.

Mladež nije homogena klasa

Govoreći o mladima, mi se služimo pojmom koji je po svom značenju vrlo općenit i zato neprecizan. Mladost je prijelazni period čovjekova života; katkada zahvaća razdoblje od 20 godina života (od 14. do 35. g.). Mladi su oni koji su prestali biti djeca, ali još uvijek nisu punopravni stanovnici »grada odraslih«. To je doba radikalnih tjelesnih i duševnih promjena: djevojčica se pretvara u ženu, a dječak u muža.

Mladost je također burno razdoblje prilagođavanja vanjskim društvenim uvjetima, susret s kadšto šokantnom stvarnošću, traumatični izlaz iz svijeta dječjih snova u svijet nepoštedne utakmice u kojoj jaki postaju još jači, a slabi još više potisnuti na rubove. U to se vrijeme izabire životno zvanje te političko, društveno i religiozno smještanje. To je također doba velikih romantičnih ljubavi i odgovornog izbora bračnog druga. U tom se razdoblju postižu vrhunci tjelesne savršenosti, a duh je željan novih spoznaja i iskustava. Zato je mladost ono razdoblje čovjekova hoda kroz život u kojem su najpotrebniji pravilni koraci, dobri savjeti, duboke spoznaje, iskreno povjerenje, jasna svjetla i tople radosti.

Mladež nipošto nije homogena klasa; osim sličnih vanjskih društveno-političkih uvjeta, mladi jedva da imaju nešto drugo zajedničko kao društveni pojam.² A kad govorimo o stavu današnje mladeži pred fenomenom religije, jedva možemo nešto ispravno reći ne uzmemo li u obzir osnovne podjele koje računaju sa stvarnim stanjem pojedinaca unutar pojedinih društvenih podvrsta:

- spol: momci i djevojke;
- psihofizička zrelost: otvoreni, zatvoreni, plašljivi, hrabri, ozbiljni, misaoni, površni, mlađi, stariji...
- stanje zdravlja: zdravi, bolesni — prikraćeni, alkoholičari, ovisni o drogama...
- kulturna razina: humanistički usmjereni, tehnički usmjereni, profesionalno-zanatski usmjereni;
- bračno stanje: slobodni, zaručeni, oženjeni;
- društveni uvjeti: bogati, siromašni, pripadnici privilegiranih slojeva ili oni bez privilegija, s ruba;
- po profesiji: srednjoškolci, studenti, radnici, činovnici, zanatlije, zemljoradnici...
- porijeklo: iz metropola, iz provincije: s istoka, s juga, iz tradicionalnih sredina, s periferija, s planina...
- društvena uklopljenost: izolirani, svaštari, politizirani, nepolitizirani, članovi SK i SSOJ-a, nečlanovi društveno-političkih organizacija;
- religioznost: ateisti, indiferentni, slabo povezani s Crkvom, vjernici praktikanti, oni na početku vjere...

² O tome je vrlo dobar članak napisao G. MILANESI, »Ipotesi sulla religiosità dei giovani« u *Orientamenti pedagogici* 145 (XXV) 1978., n. 1. str. 82—98.

- članovi Crkve: uklopljeni, integristi, kontestatori, politikanti, članovi vjerskih zajednica mladih, izolirani...
- nacionalna pripadnost: Hrvati, Srbi, Muslimani...
- vjerska pripadnost: katolici, pravoslavni, muslimani...

Govoreći o stanju religioznosti kod naše mladeži, morali bismo se upuštati u izjednačivanje s mnogo nepoznanica ako bismo željeli predvidjeti ili postaviti točnu dijagnozu stanja. U nemogućnosti da to učinimo, zadržat ćemo se samo na nekim općim tokovima što potječu iz naše konkretne društveno-političke situacije koja nosi obilježje historijskog socijalizma, uglavnom negativno raspoloženog prema svemu religioznom. A upravo taj negativni stav socijalističkih država prema religiji, nekad jače a nekad slabije naglašen, čini se da je bitni element u religijskoj identifikaciji svih društvenih klasa, pa i mladeži kao integralnog dijela ovog društva.³

Društveno negativne konotiranosti prema religiji

Ako je istina da na stavove čovjeka u razvoju najveći utjecaj ima ambijent u kojem raste, onda je u razmatranju religioznog stanja naše mladeži potrebno krenuti upravo od globalnog razviđanja jugoslavenskog socijalističkog društva.⁴ Savez komunista, kao nosilac vlasti našeg socijalističkog društvenog uređenja, od početka je negativno usmjeren prema religiji temeljeći svoj stav na poznatoj tradiciji marksističko-lenjinističkog shvaćanja religioznog fenomena kod čovjeka. Jasno je da takav stav odnosa prema religiji, manje-više dosljedno proveden u svim društvenim strukturama ove zemlje, mora proizvesti i određene posljedice na dotadašnje stavove pojedinaca i klasa s obzirom na religiju.

Ne smije se ovdje smetnuti s uma ni sekularizacija kao vrlo snažni proces izvan i unutar same Crkve, čije su težnje bile usmjerene određenoj autonomiji čovjeka i društva od »svetog« svodeći to sveto u najblažoj formi na privatnu stvar pojedinca. Tako su religija i njezini simboli bili potisnuti s javnih mjesta, religiozno je postalo marginalnim na ljestvici čovjekovih vrednota, a religija kao institucija (Crkva) imala je sve manji utjecaj na one tokove ljudskog života, u kojima je nekada vodila glavnu riječ. Neki pogrešni potezi unutar Crkve i stalno prisutna negativistička kritika religije u nekoliko posljednjih desetljeća uzrokovali su srozavanje društvenog ugleda kršćanstva u svijetu.

³ Struktura rasprostranjenosti religioznosti unutar omladinske populacije pokazuje iste karakteristike, tendencije i pravce kao i ona, karakteristična za cjelokupnu populaciju. Vidi o tome: J. GOJA, *Obrazovanje i religijska svijest*, IDIS, Zagreb 1980, str. 82.

⁴ Eric, sin glasovitog proroka mass-media Marshalla McLuhana, koji sada umjesto svog pokojnog oca vodi centar za istraživanje utjecaja mass-media u Kanadi, izjavio je u svom izlaganju na kongresu »Mass-media i obitelj« (Milano, od 25. do 29. lipnja 1981.) da ambijent ima 95% utjecaja u prihvaćanju stavova i ponašanja prema primljenim porukama. Ti si ono što je od tebe učinio ambijent ili »s kim se družiš, takav si«.

stima ljudi. Sustavno ispiranje religioznog iz svih oblika života, i po-jedinca i društva, procesom obrazovanja pod strogim nadzorom protivkršćanski inspirirane ideologije sredstvima društvenog priopćivanja te različitim drugim metodama i sredstvima, ostavilo je iza sebe vrlo negativne učinke na religiju i religioznu svijest vjernika.

Zbog poznatih zakona prilagođavanja i konformizma nekih društvenih skupina i klasa stvoreni su slojevi stanovništva koji se, bar u službenim anketama, sasvim priklanjaju službenom stavu vladajuće ideologije prema religiji — u našem slučaju to je negativni odnos. »Obrazovaniji slojevi (više klase) neovisno o društveno-političkim kontekstima u kojima ih zatičemo pokazuju u pravilu uvijek konformniji stav prema postojećem sistemu i njegovoj ideologiji. Ako je religija pozitivno konotirana od strane države, više klase pokazuju i veći religijski konformizam. U slučaju da je ona društveno negativno konotirana, više klase konformnije su s dotičnom državnom ideologijom i najslabije su vezane uz crkvu i religiju.«[^]

Osim toga, upravo su te tzv. više klase nosioci vladajuće ideologije, i kao takve, uz postojeći poredak i njegovu ideologiju vezane sudbinskim vezama. U našem slučaju negativne konotiranosti vladajuće državne ideologije prema religiji sasvim je prirodno da određeni slojevi prema Crkvi zauzimaju one stavove koje od njih država očekuje. »Klasna pozicija uvjetuje i odnos prema religiji. Religijski (ne)konformizam prije je odraz klasne pozicije u društvu nego li rezultat znanja i neznanja.«

To je i razlog zbog kojeg, rekao bih, imamo apsurdnu situaciju, jer uz poljoprivrednike najpovezaniji su s Crkvom i najreligiozniji radnici, i to u državi gdje je na vlasti partija koja sebe naziva »avangardom radničke klase« i ujedno je nosilac ateističkih ideja." Prema marksističkoj analizi, izlazi da su upravo radnici, manuelni radnici i poljoprivrednici, deprivilegirani sloj stanovništva u nas, a kao religiozni, i najotuđenija klasa.[^]

Klasa službenika u nas je najzastupljenija u kategoriji najudaljenijih od religije i Crkve. »Unutar nje najniža je religioznost prisutna u najobrazovanijoj i politički najangažiranijoj kategoriji, i obratno. Ova grupacija čini (po svim klasičnim kriterijima socijalnog statusa) i *najprivilegiraniju* klasu. Po uvjetima života, rada i reprodukcije svog položaja uvjetno se može reći da je ova klasa *najuže vezana uz sistem i*

5 J. GOJA, *nav. dj.*, str. 98.

« Isto, str. 91. Usp. također str. 73.

[^] »Uz seljaštvo odmah zatim najreligiozniju grupaciju čini radništvo. (. . .) Unutar ove grupacije nivo školske spreme (tj. kvalifikacija, čitaj: položaj u proizvodnji, visina dohotka i drugo) u značajnoj je korelaciji s religioznošću. (. j.) Religioznost je najmanje zastupljena u radnika koji imaju viši status i zauzimaju bolji položaj u kvalifikacionoj strukturi a time i u proizvodnji. Osim boljim materijalnim statusom, višom obrazovanošću, manja zastupljenost religioznosti u kategoriji ovih radnika može se tumačiti i njihovom većom političkom angažiranošću tj. većom zavisnošću s državnom ideologijom.« J. GOJA, *nav. dj.*, str. 70.

* Isto, str. 71.

njegovu ideologiju (koja implicitno pretpostavlja negativan stav prema religiji).«¹

Ako, dakle, već danas imarno čitave klase udaljene od Crkve, onda, dosljedno tome, sve više raste i broj onih obitelji koje nemaju nikakvo ili vrlo slabo religiozno ozračje. Ispitivanja provedena na Splitskom sveučilištu tek mogu biti ilustracija stanja koje je tipično za studentsku populaciju SR Hrvatske, a i drugih republika: »Veoma je značajno na gotovo neočekivan način porastao udio studenata čiji roditelji ne pripadaju ni jednoj konfesiji (...). Jedna trećina studenata uvrstila je svoje očeve u ljude bez konfesije. Dapače, to je uradilo više od jedne četvrtine studenata i za svoje majke.«² Ukupno uzevši te podatke, izlazi da već četvrtina studenata potječe iz obitelji u kojima roditelji ne izražavaju nikakvu religioznu identifikaciju i, dosljedno tome, svoju djecu ne odgajaju u religioznom duhu. To potvrđuje i podatak da trećina studentske omladine naših sveučilišta nije krštena, što je do sada najviša razina nekrštenih u jednoj takvoj društvenoj skupini.³

Mi dobro znamo da je obitelj prvo mjesto religioznog odgoja i identifikacije, a znamo i to da izostanak te religiozne identifikacije u najmlađoj dobi ne može više, bez intervencije čuda, biti nadoknađen. »Istraživanje provedeno među zagrebačkim srednjoškolcima i seoskom omladinom SR Hrvatske potvrđuje značaj tog faktora i naglašava važnost religijske odgojne atmosfere u reprodukciji (ne)religioznosti djece. Izostajanje odgojne atmosfere u razvoju stvara u djece potpuno nereligijske stavove (u 89% slučajeva kad je riječ o religijskoj i u 95% slučajeva kad je riječ o crkvenoj identifikaciji), a samo veoma malog broja djelomično religijske (11%) i djelomično crkvene identifikacije (5,4%).«⁴ Kad se ima u vidu činjenica da mnogi koji sebe indentificiraju kao religiozne vrlo slabo prakticiraju svoju vjeru — osobito što se tiče nedjeljne prakse — onda nije ni čudno što se baš od tih »religioznih« regrutira mnogo mladeži slabog ili nikakvog vjerskog uvjerenja. U skupinu baš takvih vjernika i vjerničkih roditelja spadaju radnici čija je vjernička praksa, usprkos izričitoj religioznoj deklariranosti, na vrlo niskoj razini.

Možemo slobodno zaključiti da, usprkos tome što je naš konkretno ostvareni socijalizam redovito antireligioznog karaktera, sekularizacija ni izdaleka nije poprimila one razmjere koje bismo mogli očekivati. Osobito to vrijedi za radničku klasu, koja, premda je nominalno nosilac vlasti, nije poprimila antireligiozne stavove, kako je to

¹ Isto, str. 71; usp. također: S. VRCAN, »Radništvo, religija i Crkva« u *Revija za sociologiju* 1-1, 1977, str. 12.

S. VRCAN, »Studenti i religija: između čvrste vezanosti za religiju i masovnog otuđivanja od religije«, — *Vežanost studenata Sveučilišta u Splitu za religiju — pregled rezultata istraživanja iz 1980. godine*, u *Pogledi* 2, 1981., str. 33.

² Na istom mj.

³ J. GOJA, *nav. dj.*, str. 84.

slučaj u zemljama Zapadne Evrope. Dok je radništvo Zapada uglavnom usmjereno protucrkvno, a uz Crkvu su više vezani viši slojevi društva — inteligencija, činovnici — dotle je kod nas posve obratno stanje." »što je položaj pojedinca, sloja ili klase u društvenoj podjeli rada privilegirani, to je i njihova religioznost manje raširena i slabijeg je intenziteta, i obratno. Najneprivilegirani slojevi društva pokazuju i najrašireniju religioznost. (...) Vezanost pojedinca, grupa, slojeva i klasa za religiju i crkvu određena je njihovom objektivnom vezanošću za sistem i njegovu ideologiju. Pozitivno više i privilegiranije socijalno-klasne grupacije pokazuju i veću vezanost za sistem, a time i manju religioznost, i obratno. Najkonformniji sloj društva prema postojećoj oficijelnoj ideologiji su službenici koji pokazuju i najniži stupanj religioznosti.« w

Možemo sasvim slobodno zaključiti da što se tiče religioznog uvjerenja najbolje stoji seoska omladina čiji su roditelji još uvijek u 97 % slučajeva deklarirani vjernici i u čijim domovima postoji neko religiozno ozračje. Na drugom je mjestu — usprkos već navedenoj rezervi — mladež iz radničkih obitelji, a zatim djeca obrtnika. Mladež potekla od roditelja koji spadaju u tzv. osoblje zaštite, bar prema statistikama, nije u svom domu imala nikakvu religioznu atmosferu. Djeca rukovodilaca, inteligencije i administrativnih službenika u vrlo su malom postotku mogla iz svojih domova naslijediti i nekakvu religioznu identifikaciju.>5 Treba ovdje spomenuti i opći dojam da obitelji vjernika intelektualaca mnogo više pažnje posvećuju religioznom odgoju svoje djece no što to čine drugi slojevi stanovništva pa je zato religijska identifikacija njihove djece redovito izraženija i svjesnija.

Odmah je jasno da se ovdje radi o općim trendovima pri stvaranju zaključaka o nečijoj religioznosti, koji su kod omladine to nesigurniji što je omladini po samoj njenoj naravi kontestacija redoviti način razmišljanja i ponašanja. Promjene na skali polarizacije religiozan — ateist uvijek su moguće već i zato što je ateizam u nas, poput Crkve nekad, preuzeo strogo strukturirani oblik; strukture su pak same po sebi, pogotovu ako su opterećene poviješću i mitovima, vrlo često odbojne novim generacijama. Ta odbojnost je to snažnija što su mladi svjesniji da im se neće dati nikakva odgovornost za njihovu budućnost ili za oblikovanje njihovih sadašnjih prijedloga u zdrave modele (mjesta prave odgovornosti gotovo se nikada ne daju mlađima od 30 godina). Premda mlađe osobe sudjeluju u različitim kulturnim, politi-

Sekularizacija u socijalističkim zemljama najviše ne zahvaća najniže i najsiromašnije (najneobrazovanije) slojeve društva. Ona ne ukazuje na najjaču odcijepljenost radničke klase od crkve i religije. Dapače. »Radnička je klasa u socijalističkim državama negdje u sredini između najnereligioznijeg sloja 'službenika' (srednje i visoko obrazovanje) i najreligioznijih seljaka.« (M. KERSOVAN, »Industrijski radnici i religija u Sloveniji« u *Naše teme*, 10, 1972., str. 1644.). Sekularizacija se širi razmjerno s višim socijalnim statusom u društvu. Stoga je ona najraširenija u onim društvenim klasama i slojevima koji zauzimaju vrh hijerarhijske ljestvice pozitivno privilegiranih. Ovaj fenomen može se objasniti i konformnijim odnosom privilegiranih slojeva društva prema društvenom sistemu i njegovoj ideologiji. J. GOJA, *nav. dj.*, str. 64.

" Na istom mj.

's Isto, str. 67.

čkim, religioznim i drugim aktivnostima, ipak im je jasno da nemaju piavu vlast, niti će im biti dana." Dapače, katkad ih odrasli sile da se »uključe u igru«, jer će samo tako postati punopravni građani »grada odraslih«. A oni koji su odrasli u preokupiranosti za budućnost trebaju mlade, jer, kako reče Paul Valéry, »mladost je proročanstvo već zbog same činjenice što postoji, jer je već ono što će biti«. Stoga su omladina i njeno ponašanje stalna briga društvenih sistema i religioznih struktura pa u želji da je se pošto-poto pridobije »omladina je izložena ponekad nekoj vrsti 'udvaranja', a nekad ponašanju s prutom«.

Činjenica je da velik dio mladeži odbacuje vrednote koje im nude roditelji. Potječe to jednim dijelom i odatle što ti današnji roditelji jedva što i mogu ponuditi, budući da su njihovi modeli života uglavnom opterećeni brigama za materijalno i malograđanštinom koja je pratilja svih skorojevića kakvima ovo društvo obiluje: drugmi riječima, vrednote i nisu neke vrednote. Takav stav mladeži nije nikakav hir ili trenutna opozicija slična onoj koju su prošle sve prijašnje generacije mladih; sada bi se moglo govoriti o radikalnom odbacivanju »modela«, koji im se nude u njihovim obiteljima, te svih drugih modela ozakonjenih u našem društvu. Međutim, mladi su na iskustvu iz '68. i na nekim sličnim iskustvima naučili da se društvo ne može mijenjati revolucijom koju bi oni bili sposobni iznijeti. Taj fenomen kontestacije ne nosi u sebi elemente izravnog suprostavljanja stvarnosti gdje je moguće bar uspostaviti neke dijaloške oblike komuniciranja dvaju sistema. »To je mnogo opasniji fenomen; to više nije kontestacija, već smo, čini se, ušli u eru postkontestacije. Mladi danas sa smiješkom na ustima govore kako ih se ne tiče to što njihovi roditelji žive svoj način života, uređen prema njihovim vrijednostima i uvjerenjima, dok, međutim, oni imaju pravo na drukčiji život. To se više ne može nazvati sukobom generacija, već je to paralelno življenje drugih vrijednosti. Od odraslih se tek traži da mlade puste na miru ili da im pomognu ostvariti svijet vlastitih vrijednosti.«¹

U mladima je vrlo živa klasna svijest emarginirane klase, frustrirane u »gradu odraslih«. Oni najviše vremena proborave sa svojini vršnjacima izvan kuće, jer obitelj im »ide na živce« svojim stalnim moraliziranjem i latentnim hipokriznim stanjem. Povijest im nije svetinja premda se u našem društvu, osobito mnogo u društvu odraslih, govori kako je sadašnjost skupo plaćena krvlju i žuljevima generacije čije vrijednosti ovi mladi ne prihvataju možda i zato što im se prikazuju u svetačkoj »aureoli« kao nedirljive, kao nečiji ponos u koji se ne smije dirati. Zabrinjava da mladež, koja je veći dio našeg društva,² mora biti emarginirana skupina. A kad je neka skupina tako

Komentirajući upravo tu situaciju, dr. Vladimir Bakarić reče u nedavnom razgovoru za *Vjesnik*: »Spomenuli ste omladinu i slabosti u radu omladinske organizacije. Gdje su uzroci tih slabosti? Nije za to kriva omladinska organizacija, nije kriva ni naša ideološka pozicija, mada i tu ima krivnje. Krivnja je u nedostatku uključivanja omladine u društvene promjene koje stvarno vršimo.« (*Vjesnik* od 19. srpnja 1981., str. 5).

¹ Izraz sam preuzeo od Božidara Gagre u razgovoru s V. Bakarićem. usp. isto, str. 5.

² « J.-F. SIX, / *giovani, l'avvenire e la fede*, LDC, Leumann 1978., str. 25.

³ U SAP Kosovo oko 70% stanovništva čine mladi ispod 30 godina.

gurnuta u stranu, ne ostaje joj drugo nego da u svom »getu« stvori svoj svijet, paralelan službeno proklamiranom. Tako se, zapravo, rađa nova kultura sa svojim vlastitim simbolima. Isusovački general Pedro Arrupe primjećuje da »bacajući u more tolike stvari koje su vrijednosti prijašnjih generacija, ne stvara u mladeži osjećaj osiromašnja, već, naprotiv, oslobođenja. Naličje takva stanja vrlo je često praznina: život gubi smisao, nema smisla boriti se za nj. Odavde, zajedno s još nekim drugim uzrocima, dolazi epidemija pesimizma (prisutna osobito među mladima iz tzv. viših slojeva, op. pisca), želja za bijegom pošto-poto, droga, samoubojstva. To pak nije negativna slika o mladeži. Stav 'kontestacije' govori nam o nečemu u čemu se krije velik dio istine, a najviše o tome da smo stvorili društvo i civilizaciju koja danas ne zadovoljava. Već i to priznanje u sebi je vrijednost i nosi snagu nade.s^o

Manji dio mladeži koja je upala u zamku krute stvarnosti traži bijeg u snovima koji je još više otuđuju od svakog mogućeg rješenja: određeni dio mladeži svoju frustraciju liječi drogom i alkoholom, što još više povećava njihovu ranjivost. U Francuskoj, koja nam što se toga tiče može poslužiti kao ilustracija veličine problema, čak ISVo ukupne omladinske populacije sklono je upotrebi droga, alkoholizmu i, s tim u vezi, delinkventnom ponašanju. U nas će vjerojatno biti sličan omjer budući da smo i mi postali konfliktno društvo zbog nagomilanih problema koje nisu sposobni riješiti ni političari, ni socijalni radnici, a ni Crkva takva kakva jest u našim prilikama.

Sve u svemu, osjetni pad religiozne identifikacije i vjerničke prakse, koji smo počeli registrirati od rata do danas, izolirao je manjinu praktikanata od tzv. kršćanske mase koja se već nalazila na niskoj religioznoj temperaturi. Osim što religija postaje negativno konotirana od državne ideologije, a to za sobom od Crkve odvlači masu konformistički raspoloženih društvenih slojeva, ona, također, u našim društveno-političkim uvjetima određene otvorenosti prema drugim idejnim strujanjima postaje i jednom od tolikih ponuđenih vrijednosti pluralističkih društava. Premda je mit o tehničkom razvoju koji bi usređivao ljude, kao i mit o pravednim političkim strukturama, u najnovije vrijeme ušao u duboku krizu i, dosljedno tome, izazvao razočaranje kod velike većine mladeži, ipak su ta dva ideološka pogleda danas još uvijek najvažnija pri odlučivanju mladih za određeni svjetonazor te također postaju najozbiljniji takmac kršćanskom pogledu na svijet. Osim njih, mladima se nude i neke druge instancije koje imaju određene odgovore na ljudsku problematiku i čovjekov smisao: to su hedonizam kao životni stav, malograđanština kao najmasovniji i najotporniji način mišljenja i života te desni i lijevi radikalizam, koji također privlače određeni sloj omladinske populacije-^*

» P. ARRUPE u govoru o temi *Mladeži i evangelizacija* na Službenom Savjetu katoličkiiii misionara za Njemačku u Würzburgu, 27. lipnja 1980.

Usp. F. GARELLI, *i-Giovani e fenomeno religioso in una società complessa* u *Aggiornamenti sociali* XXXI (1980), 1, 7—20.

Naša mladež i vjera

Današnji mladi čovjek nije više kao nekad pokriven kišobranom religioznosti od malih nogu. On u obitelji više ne nalazi onaj topli, religiozno živ i djelotvoran ambijent u kojem bi mogao procesom osmoze spontano upijati religiozne vrijednosti u međusobnoj komunikaciji vjerničkog iskustva svih članova. On u svojoj daljnjoj socijalizaciji pohađa školu čiji je obrazovni sistem izravno usmjeren protiv bilo kakve religiozne svijesti, susreće drugove i skupine kojima se priklanja i kod kojih se religiji i njenim perspektivama ne daje baš nikakva važnost. Njegovo je društveno iskustvo takvo da s vremena dovodi do zaključka da religija nije neka značajnija vrijednost u životu suvremenog čovjeka, nego da je to privatni stav i sfera pojedinca.

Usprkos tome što dio mladeži preuzima neke sisteme smisla i značenja čovjeka i života, te stavove, vrijednosti i životnu praksu koja u sebi sadrži i neko otvaranje prema transcendentnom, to transcendentno ipak je strogo neosivno o »svetom«. To je iskustvo sekularizacije gdje se sveto nalazi u pomrčini i prema njemu se ne zauzima nikakav stav. To je inače jedna od bolesti suvremenog čovjeka: čovjek, naime, živi bez ikakva stava, a život mu prolazi u čekanju i provodeanju. Čovjek jednostavno nema stava, on se ponaša.[^]«

Zbog takvih duhovnih kretanja jasno je da se ne može govoriti o tome da li religija postaje ili ne postaje ponovno privlačna za mlade. Nalazimo se zapravo u nejasnom stanju što je stalna karakteristika našeg globalnog društva. Zato je nemoguće jasnim pojmovima i distinkcijama govoriti o karakteristikama koje bi značajno navodile na neke sigurne zaključke.

Promatrajući pak duhovna kretanja među mladima na globalnom planu našeg kontinenta, sociolozi su skloni zaključivati da među mladima postoji povećano zanimanje za religiju. Doduše, nije to ono oduševljenje koje je karakteriziralo pedesete i šezdesete godine, ali je ipak značajno s obzirom na krizu koja je u tom smislu zahvatila mladež nakon velikih pobuna '68. godine.[^]s Naime, tome pogoduju neki društveni uzroci. Budući da je industrijsko društvo osobito naglasilo krizu identiteta, pojavio se strah od ekološke propasti i pomanjkanja osnovnih sirovina na kojima je temeljen privredni razvoj. Velike koncentracije stanovništva u anonimne gradske blokove od stakla i betona natjerale su neke na razmišljanje o smislu. Nikakvi odgovori na imanentnoj razini ne mogu čovjeku zamijeniti strah od egzistencijalne praznine pa je i religija tada vrednovana kao mogući izlaz i rješenje. Razočaranje je osobito pojačano s obzirom na vjeru u politička rješenja čije su instan-

²³ Govoreći precizno, može se priliviti da se religioznim ne može smatrati sve što bi na neki način transcendiralo stvarnost ili ljudsku svijest (što nadilazi biološki život) već samo ono što radikalno nadilazi čovjeka, njegovo iskustvo i njegovu povijest. U tom smislu nisu religiozni oni za koje smatramo da imaju nekakvu »građansku religiju« ili pak nekakvu »sekularnu religiju«, ili tzv. »nevidljivu religiju«, i to zato što smisao koji oni daju transcendenciji nije radikalna transcendencija. Usp. MILANESI, *nav. dj.*, str. 84.

[^] Usp. GARELLI, *nav. dj.*, str. 7.

cije mnogo obećavale, ali rezultati svega na kraju nisu zadovoljili. I u Crkvi se traži određen osjećaj sigurnosti da se stoji na pravom putu, traže se društveni odnosi na humanoj osnovi, smisao života, patnje i smrti, zaštita identiteta. Dolazi i do društvene revalorizacije Crkve zbog nekih sretnih okolnosti u njoj. U nas je tome mnogo pridonijela opća i vrlo dobra organizirana briga naše mjesne Crkve za radnike privremeno zaposlene u inozemstvu. Pozitivni je element i nezavisan stav crkvenih ljudi prema svim oblicima vlasti i opozicija i njihovo veliko zauzimanje za duhovnu izgradnju vjernika te, kod jednog dijela, nastojanje da se u ponekim prilikama naglasi i nacionalna baština i ukorijenjenost u našim narodima. Ne treba zaboraviti da se, unatoč slabostima i propustima kvalitetnoj i uspješnoj katehezi nikada u našoj Crkvi nije posvećivala tolika briga kao u posljednje vrijeme. Kroz sve to Crkva je osvojila simpatije mnogih ljudi i zadobila predznak institucije kojoj se vjeruje. Zato ponovno pojačana protucrkvena kampanja, ovaj put usmjerena na nosioce crkvenog autoriteta i simbole Crkve — institucije, želi, diskreditirajući Crkvu kroz njenu hijerarhiju, zaustaviti ovaj pozitivan proces koji se kod većine naših ljudi stvarao prema Crkvi. To može iznenaditi samo neiapučene i politički naivne računđizije. Naime, zbog općih društvenih kretanja i tendencija prema dijaloškom odnosu države, ideologije i Crkve, mnogi su zaboravili na važnost društvene konotiranosti religije i religioznosti unutar različitih političkih sistema, tj. na važnost državnog stava prema religiji. Zaboravili su da je naš društveno-politički sistem u biti negativno konotiran prema religiji i da je taj stav također jedan od temelja ravnoteže vlasti, tj. stabilnosti političkog poretka u nas. Pomicanjem državnog stava prema religiji, tj. ublaživanjem tog stava, nužno se u nekim konformistički raspoloženim klasama stvara pozitivniji stav prema religiji, što dovodi do narušavanja ravnoteže između vladajuće snage u državi i religioznih institucija koje su u ovom sistemu shvaćene kao fosili starog društva koje treba rušiti, kao nosioci ideološki opozicionarskih i neprijateljskih stavova. »Odbijanje poretka da surađuje s rehigijom, je u osnovi radikalna preokret. Nastojanje sistema da dokine religiju, bazira se na nadi i vjeri u novi poredak. U takvim slučajevima korisniji pomagač od religije, a pod direktnim utjecajem države, je obrazovanje. Ideološki aspekti obrazovanja preuzimaju tako ulogu političke socijalizacije i time idejno podupiru novi socijalni poredak.«²⁴

Ovim smo dotakli pravo i najvažnije područje sukoba državne ideologije i religije: obrazovanje. To je područje ujedno i najzanimljivije za nas katehete upravo zato što su naši katehizandi objekt ideološke obrade službene državne ideologije, dok mi istodobno svojim katehetskim radom i naporom nastojimo od njih učiniti zrele i svjesne kršćane poštujući zakone njihova psihofizičkog dozrijevanja i uzimajući u obzir društvenu i ideološku stvarnost u kojoj žive.

Već je Marx obrazovanje shvatio kao podmčje najpogodnije za ideološku indoktrinaciju mase ljudi. U onim društvenim prilikama u ko-

" J. GOJA, *nav. dj.*, str. 21.

jima je živio, on se bori protiv državnog i crkvenog tutorstva nad obrazovanjem, jer državu onog doba shvaćao je i sudio kao neprijatelja radničke klase i nosioca buržujske ideologije kapitalizma, te je zahtijevao da »vlada i crkva treba da budu isključeni podjednako od svakog utjecaja na školu«. Jer sve su se vladajuće ideologije koristile obrazovanjem za svoje ideološke ciljeve, »nastojeći da prožmu sadržaje obrazovanja i da mu odrede granice. Obrazovanje je u službi dominantnih društvenih interesa, tj. vladajuće klase i njene ideologije.«

Tvorac prve socijalističke države V. I. Lenjin smatrao je da škola, obrazovanje i odgoj nisu nikada bili, a niti mogu stajati, izvan politike. Zato je pisao i govorio: »Jedno od buržujskih licemjerja jest uvjerenje da škola može stajati van politike, i buržuazija, koja je istakla taj stav, sama je u prvi plan školstva stavila svoju buržujsku politiku i trudila se da školu svede na to da stvori buržuaziji pokorne i okretne sluge.«²⁷ Zato je Lenjin zahtijevao da škola bude prostor utjecaja i odgoja novih generacija u duhu komunističke ideologije koja je prema religiji, kako već rekosmo, negativno konotirana. Isti principi vrijede i za našu školu i njezine odgojno-obrazovne ciljeve, što se lijepo može vidjeti iz mnogih materijala s različitih simpozija naših priznatih ideologa o temi marksističkog obrazovanja, iz dokumenata Desetog kongresa Saveza komunista Jugoslavije, te iz platformi za Jedanaesti kongres Saveza komunista Jugoslavije. Iz svega izlazi velika važnost i briga koju SKJ posvećuje ideološkom osposobljavanju i usmjeravanju naše omladine.

Ne treba precjenjivati rezultate koji se procesom obrazovanja postižu na štetu religioznosti mladih, a osobito s obzirom na njihov odnos prema Crkvi, budući da je baš Crkva preko našeg obrazovanja i udžbenika prikazana u vrlo negativnom svjetlu. Škola je samo jedan od činilaca u odgojnom sistemu. U mnogim su krajevima tradicionalne vrijednosti, u kojima je religija jedan od temelja, još uvijek toliko snažne da je dovoljna i osrednja zauzetost mjesne Crkve pa da se osjetno smanji negativni utjecaj obrazovanja na religioznost i na crkvenost omladine.

« K. MARX, *Kritika Gotskog i Erfurtskog programa*, BGZ, Beograd 1972, str. 27.

« J. GOJA, *nav. dj.*, str. 40.

n V. I. LENIN, *DeJa*, Tom 28, str. 385—388.

²⁷ Nabrojiti ću nekoliko djela u kojima se osobito naglašava ideološko usmjerenje našeg obrazovanja. Više autora. *Marksistička idejnost u odgojno-obrazovnom procesu*. Pedagoško književni zbor, Zagreb 1974; Više autora. *Savjetovanje o idejnoj situaciji i ideološkom radu u SKJ*, osobito prilozi: Milan Petrović, »Idejno obrazovanje u školstvu — faktor djelovanja Saveza komunista«; Miroslav Milosavljević, »Idejno-političko obrazovanje mladih« i Grupa autora »Prilog proučavanju efekata društveno-političkog obrazovanja«. Izdavački centar »Komunist«, Beograd 1972; CK SKJ, *Osnovne teze za pripremu stavova i dokumenata jedanaestog Kongresa SKJ*, Izdavački centar »Komunist«, Beograd 1978, poglavlje: »Borba Saveza Komunista za samoupravni preobražaj obrazovanja, kulture i nauke«, str. 180—207.

²⁸ »Crkvena je aktivnost u pozitivnoj korelaciji s religioznošću seoske omladine: tamo gdje postoji više crkvenih objekata i svećenika, religioznost mladih je većinska pojava (28,3% uvjerenih vjernika i 28,3% religioznih-necrkvenih), pri čemu je i u modalitetu 'Objekt svećenik i sva osnovna djelatnost', također blizu 50% vjernika (22,3% uvjerenih i 23,1% necrkvenih), za razliku od slučaja kad nema crkvene aktivnosti i kad je samo oko 20% vjernika (9,5% uvjerenih i 11% necrkvenih).« Usp. Više autora. *Seoska omladina danas*, CDD, Zagreb 1977, str. 205.

Međutim, svako podcjenjivanje negativnog utjecaja našeg obrazovanja na crkvenu religioznost omladine također nije objektivno. Taj je utjecaj to veći što je slabiji utjecaj drugih činilaca u odgojnom procesu mladih: obitelji i Crkve napose! Takva je situacija osobito naglašena u gradovima, a svoj vrhunac postiže kod srednjoškolske mladeži koja je, kako pokazuju rezultati ispitivanja, najsklonija prihvaćanju stavova i principa koje ideologizirana škola zastupa prema religiji i Crkvi. To je također sloj omladinske populacije koji se najmanje slaže s roditeljima, koji se, s obzirom na vjerski odgoj, najviše sukobljava s roditeljima.³¹

Zanimljivo je primijetiti da se konfliktna situacija između roditelja i studenata s obzirom na vjerski i moralni odgoj veoma smanjuje. Završetak srednje škole, čini se, dosta smanjuje utjecaj drugih odgojnih činilaca i ponovno pojačava utjecaj roditelja. Dok npr. 60,9% naših srednjoškolaca kaže da se ne slaže s roditeljima i da ih ovi ne razumiju, kod studenata je taj postotak mnogo manji — samo 31,8i/o.3'

Budući da se sistemu obrazovanja sa strane ideologije posvećuje najveća pažnja, zaključujemo da je obrazovanje onaj činilac koji ozbiljno utječe na izgradnju osobnosti i zauzimanje stavova određenog čovjeka. Postoje dokazane konstante u tom smislu, na koje treba i te kako računati. U prvom redu tu je konformniji stav obrazovanih slojeva prema postojećem društveno-političkom poretku i službenoj ideologiji. U našem slučaju negativne konotiranosti državne ideologije prema religiji, a osobito prema Crkvi, rađa također stanje u kojem su upravo najobrazovaniji slojevi stanovništva najslabije vezani uz Crkvu i religiju. To se dakako odražava i na stanje pojedinih slojeva mladih: »U skupinama s višim stupnjem formalne školske spremne, stupanj religioznosti mladih manji je opsegom i intenzitetom, i obratno. Religioznost je opsegom najslabije zastupljena u studenata i srednjoškolaca. Najprostranjenija je kod seoske omladine.«³² Drugim riječima, u nas je statistički dokazano da su uz religiju i Crkvu »najčvršće vezani najsiromašniji i najneobrazovaniji. Religioznost je najrasprostranjenija unutar marginalnih društvenih slojeva. Stupanj obrazovanja i stupanj religioznosti u negativnoj su korelaciji.«³³

Kod nas se kroz obrazovanje forsira tzv. »marksistički naučni pogled na svijet«, koji kroz tu nevjerovatnu sintagmu, i nauku i obrazovanj želi pošto-poto podrediti ideološkim ciljevima.** »Država je posred-

31 Vidi: M. MIHOVILOVIC, *Konflikti generacija*, CDD, str. 30.

" Na istom mj.

32 J. GOJA, *nav. dj.*, str. 81.

33 Isto, str. 97.

34 Na to se okomlje i Esad Ćimić kad kaže: »Ne možemo mimoći i to da nam izgleda neprihvatljiva sintagma 'marksistički naučni pogled na svijet' i to iz jednostavnog razloga što bi marksizam bio duhovno osiromašen odsustvom mnogih komponenata koje se objektivno ispuštaju kad se on svodi na, ma koliko superiornu, naučnu sliku svijeta.« Vidi: E. CIMIC, »Odgojno-obrazovni proces i religija«. Prilog kritici domaćih udžbenika iz sociologije, u *Pogledi*, 2, 1981, str. 43.

nik između nauke i obrazovanja. Iako je razvoj nauke 'diktiran' zalitjevima socijalnog sistema i tehnologije, za obrazovanje se može reći da je 'dvostruko oposredovano': razvojem nauke i potrebama države. Stoga je proces obrazovanja koliko god naizgled neutralan, implicitno ili eksplicitno ideološki obojen. Manifestacije ili latentne ideološke komponente obrazovanja vrše tzv. 'političku socijalizaciju', tj. 'socijalizaciju svijesti'.³⁵

Obrazovanje je redovito podređeno, tj. stavljeno u službu državne ideologije, i stoga je bitno ideološki, i to više obojeno ideološkim natruhama što je u nekoj državi jača uloga dominantne ideologije u vlasti. Može se zato zaključiti da je »obrazovanje u funkciji postojećeg socijalnog statusa i postojećih socijalnih odnosa. Stoga nije čudno«, zaključuje Jadranka Goja, »što se obrazovaniji (privilegirane klase) klanjaju čas religiji a čas nekoj drugoj vladajućoj državnoj ideologiji radi održavanja postojećih pozicija i zadobijanja boljih — na ovom svijetu.«³⁶ Zato je na Zapadu religija »bogatstvo bogatih«, a na Istoku »utjeha siromašnih«. »Obrazovni sistem vrši klasnu reprodukciju i u funkciji je održavanja postojećeg klasnog poretka. Putem obrazovanja pojedine klase vrše reprodukciju svojih (materijalnih i idejnih) klasnih pretpostavki.«³⁷ Stoga obrazovni faktor ne može nikada biti nezavisan, samostalan i jednosmjernan, već je to uvijek »kumulativni faktor koji uz sebe veže i ostale utjecaje koji djeluju u istom pravcu.«³⁸ Obrazovanje stoga pokazuje također visok stupanj zavisnosti i nesamostalnosti, i u sasma znanstvenom i u ideološkom pogledu. Znanost je pak u funkciji, a nipošto neutralna, pa je tako dovedena u pitanje njezina humana intencionalnost. »Logika nauke je logika postojećeg. Obrazovanje i nauka imaju premise postojećeg. Njihova istina istina je postojeće prakse. Pozitivno mišljenje mišljenje je postojećeg unutar postojećeg. Stoga je ono adaptibilno i sedativno. Kao takvo ono je apologetsko, statično i umirujuće. Ono blagoslivlja postojeću logiku datosti i prevodi je u istinu.«³⁹*

Sve do sada rečeno o obrazovanju treba imati na umu kada se želi donijeti bilo kakav objektivniji stav o utjecaju našeg obrazovanja na omladinu kao i u procjeni stanja religioznosti kod školovanih slojeva mladeži i njihova pretežnog budućeg stava prema religiji i Crkvi.

Rezultati ispitivanja također su pokazali da se stavovi prema religiji u omladinskoj populaciji samo preslikavaju u nešto ublaženijem obliku iz općih društvenih kretanja, tj. stavova kod odraslih. »*Trendovi kretanja omladinske religioznosti nisu nezavisni ni samostalni*. Oni su u pravilu determinirani strukturom tih odnosa u dotičnom društveno-političkom kontekstu. Obrazovni faktor ni unutar heterogene omladinske populacije ne pokazuje nezavisno, samostalno i pravoli-

35 Usp. I. ILICH, *Dne Škote*, Duga, Beograd 1972. Citat preuzet iz J. GOJA, *nav. dj.*, str. 23.

» J. GOJA, *nav. dj.*, str. 49.

" Isto, str. 91.

3" Na istom mj.

3' Isto, str. 97.

nijsko djelovanje. On je subsumiran socijalno-klasnim utjecajem i globalnim društvenim okvirima koji pozitivno ili negativno konotira religioznost.«**

Već smo prije rekli da je religioznost seoske i radničke omladine u jednoj omladinskoj društvenoj skupini relativno češća od religioznosti srednjoškolske i studentske omladine. Studenti su pripadnici buduće klase intelektualaca pa nas stoga i zanima kakvo je stanje s obzirom na religioznost među njima, kakvog su socijalnog porijekla i kakvo je njihovo dosadašnje religiozno iskustvo.

Distribucija studenata prema zanimanju njihovih očeva pokazuje da je od ukupnog broja studenata u Hrvatskoj samo 9,28 % seljačkog porijekla, a 30,73 % radničkog. Dakle, iz klase u kojoj je religiozna identifikacija najjača dolazi oko 40% studenata u SR Hrvatskoj. Na one koji imaju drukčije društveno porijeklo spada 57,19 % studenata. Ovdje je vrlo važno upozoriti na to da na studiju ima više djece rukovodećih kadrova (9,9 %), dakle onih koji su osobito zastupljeni u velikom postotku u klasi najudaljenijih od religije i crkve, nego djece seljaka (9,28 %). Studenata čiji su očevi obrtnici, dakle sloj kako-tako religiozan, ima samo 4,73%.**

Može se zaključiti da najveći dio studenata u SR Hrvatskoj dolazi iz tzv. viših socijalno obrazovanih slojeva stanovništva (najprivilegirani sloj i najateiziraniji) s obzirom na stupanj očeva obrazovanja. Osjećaju se neki nagibi u korist radničke djece u studentskoj populaciji, ali se udio djece poljoprivrednika na studijima neprestano smanjuje, čak i brže od smanjenja udjela aktivnog poljoprivrednog stanovništva u SRH. Ovaj je podatak indikativan i zato što nas približava prosjeku studenata u razvijenijim zemljama, gdje najveći broj studenata dolazi iz viših društvenih slojeva.

Najviši socijalni status s obzirom na porijeklo (obzirom na razinu očeva obrazovanja) imaju studenti Zagrebačkog sveučilišta čiji očevi imaju u prosjeku srednju stručnu školu ili gimnaziju. Nešto slabiji status socioekonomskog porijekla imaju studenti Splitskog sveučilišta, ali više od studenata Rijeke. Najniže porijeklo imaju studenti Osječkog sveučilišta, od kojih 4,28 % očeva nema nikakvu školsku spremu, samo 13,66 % očeva ima stručnu školu ili srednju školu, a 13,25 % očeva ima višu i visoku školsku spremu.*«

Najmanji postotak radničke djece studira na Pravnom fakultetu u Zagrebu — samo 11,63 %/o. Najvići dio studenata tog fakulteta jesu djeca rukovodilaca (21,40 %). Studenti tog fakulteta najvišeg su socijalnog porijekla od svih ispitanih visokoškolskih organizacija u SRH (25). Slična je situacija i na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.** Prema dosa-

« Isto, str. 77.

1' Usp. J. PREVIŠIĆ i V. SERDAR, *Studentska omladina danas*, CDD, Zagreb 1978, str. 23.

" Isto, str. 26. Treba ovdje također spomenuti da u SRH, prema posljednjem popisu stanovništva (1981.), ima oko 17% poljoprivrednog stanovništva.

" Isto, str. 18.

" Isto, str. 26.

dašnjim iskustvima, trebalo bi zaključiti da na tim fakultetima studira i najsekulariziranija generacija omladine, a ne treba zaboraviti da baš s tih fakulteta dolaze budući rukovodeći kadrovi u društveno-političkim organizacijama te oni koji imaju utjecaj u prosvjeti i kulturi. Na tako negativan prosjek s obzirom na djecu nižih društvenih klasa na tim fakultetima ima utjecaja i selekcija pri upisu koja dovodi također do sličnih rezultata s obzirom na Filozofski fakultet Splitskog sveučilišta. »Pred nama je generacija koja je došla na Sveučilište u uvjetima ograničenoga i dirigitiranog izbora studija i klasifikacijskog ispitnog postupka«, piše Srđan Vrcan. »Moglo bi se pretpostaviti da klasifikacijski postupak — barem na fakultetima društvene usmjerenosti — nije u društvenom pogledu posve neutralan i nepristran, već djeluje tako da favorizira mlade ljude koji dolaze iz određenog obiteljskog životnog kruga.«⁴⁵ Ovdje je dosta jasno rečeno ono što se katkad insinuirira, a to je da se, naime, s pomoću tzv. prijamnih ispita ujedno obavlja i ideološka klasifikacija kandidata, pa se one »manje pogodne« na fakultetima društvenih znanosti upućuje na druga usmjerenja, npr. tehničkog i prirodoznanstvenog smjera. Tako se dirigitirano već u početku odstranjuju oni elementi koji bi sutra na određenim područjima mogli stvarati probleme. Premda »pozitivno znanje reproducira i pozitivnu svijest, 'pokoravajuću svijest' i time vrši ulogu adaptacije na postojeći klasni poredak« pa mnogi kroz svoj studij postanu prikladniji u ideološkom smislu.⁴⁶

Istraživanje provedeno među redovnim studentima Splitskog sveučilišta s obzirom na vezanost studenata tog sveučilišnog centra na religiju može biti indikativno za prosuđivanje relativno slične situacije i u drugim sveučilišnim centrima SR Hrvatske.⁴⁷ Današnja studentska populacija uglavnom su djeca roditelja koji su većinom i sami odgojeni i rasli u uvjetima ovog našeg poratnog društva i imaju mnogo manju vezu s religijom i Crkvom od svojih roditelja. Ta generacija studenata stoga je imala mnogo slabiji religiozni odgoj, jer se, prema rezultatima ankete, vidi da ih je samo oko 50 % pohađalo vjere-onauk, a neki i do krizme, dok je neznatno malen broj pohađao vjeronaučnu pouku i nakon krizme. U Splitu danas studentski vjeronauk polazi oko 4,7 %/ostudenata, dok mi u Zagrebu ne računamo ni sa 1 %/s.

Na većini fakulteta najviše je studenata koji su religiozno sasvim pasivni. »Oni koji su vjeronauk pohađali i nakon krizme redovito su svjesniji i aktivniji vjernici. Vjeronauk nakon krizme« — zaključuje Srđan Vrcan — »je prelomna točka takva budućeg stava i može biti za prognozu relativno siguran podatak.«⁴⁸

Onih koji su se izričito uvrstili u religiozne na Splitskom sveučilištu samo je 18 %, dok deklarirani ateisti čine većinu studentske popu-

« S. VRCAN, *nav. dj.*, str. 34.

« Usp. J. GOJA, *nav. dj.*, str. 96.

« S. VRCAN, *nav. dj.*, str. 36.

« Isto, str. 41.

« Isto, str. 35.

lacije. Od 1967. do 1980. postotak religioznih studenata na Pravnom fakultetu gotovo se prepolovio.«"

Ako je »Glas koncila« naš najtiražniji i najutjecajniji vjerski list, onda, s obzirom na čitanost vjerskog tiska među studentima stojimo vrlo loše. Jer, prema ovoj anketi, samo 3 % splitskih studenata čita te novine, a povremeno ih uzme u ruke oko 15 %/o. »Za vezanost studenata za religiju« — zaključuje Srđan Vrcan »izgleda da je daleko važnija verbalna komunikacija.«'»

Evo nekih karakteristika današnje studentske populacije na Splitskom sveučilištu, kakve se mogu naći i u drugim sveučilišnim centrima, a također se na temelju njih može zaključiti kakva je bila religiozna atmosfera u kojoj su studenti rasli: »Od 1967—1980. g. gotovo se prepolovio broj sudenata koji su rođeni na selu. Istodobno studenti rođeni u gradu, koji su ranije činili samo nešto manje od trećine studenata, sada tvore više od polovine svih studenata. Radikalno se smanjio broj sudenata čiji su očevi poljoprivrednici, tako da danas takvi studenti čine relativno malu društvenu skupinu na Sveučilištu. Narastao je broj studenata čiji roditelji posjeduju najviše stupnjeve formalnog školskog obrazovanja. Značajno je opao broj sudenata čije su majke samo domaćice, što je zacijelo jedan od veoma pouzdanih pokazatelja društveno-ekonomskog statusa obitelji.«^

Dokazano je da vjernici među studentima i srednjoškolcima u velikoj mjeri aktivno sudjeluju u vjerskom životu vjerskih zajednica, za razliku od radničke omladine među kojima ima čak 55 % onih koji nikad ne prakticiraju vjersku praksu. Među studentima takvih je samo 8,6 %/o, a među srednjoškolcima 10 %/o. Vjernika koji prakticiraju samo prigodom velikih vjerskih blagdana najviše je u radničkoj omladinskoj populaciji.⁵³

Podaci nam također »pokazuju da 78 % mladih vjeruje da je vjera u nešto potrebna suvremenom čovjeku.«* Međutim, to »nešto« u najvećem je broju slučajeva daleko od vjere u Boga, već je objekt neke prizemne religije svjetovnog karaktera: predmet se religioznosti promijenio, a time se i religiozna dimenzija prizemljila.

Zanimljivo je usporediti različite skupine omladine prema odgovoru na pitanje: Što ti vjera znači? Za slovensku mladež vjera je oslonac za ispravan i pošten život. Kod seoske omladine u SR Hrvatskoj na prvo mjesto dolazi odgovor: »Ne znam, nisam dovoljno razmišljao«, a zatim vjera kao uputa i pomoć u životu. Splitska studentska omladina na prvo mjesto stavlja etički i humani karakter religije, a na drugo odgovor da religija osmišljava život. Za zagrebačke srednjoškolce vjera je u prvom redu moralna pomoć u životu, zatim oslonac

5» Isto, Str. 37, si.

5' Isto, str. 32.

52 Na istom mj.

53 Usp. J. GOJA, *nav. dj.*, str. 79.

« Isto, str. 88.

za svladavanje životnih teškoća, a tek na treće mjesto dolazi nacionalna i društvena tradicija.

Iz svega izlazi da je religija najprivlačnija za mladež s obzirom na svoj etičko-moralni karakter: kao vrijednost za orijentaciju u životu.^

Treba na kraju naglasiti i to da su ispitivači religioznosti među našim mladima naišli na fenomen prikrivanja religioznosti u svim slojevima mladeži pa zaključuju da je religija kod naše omladine još uvijek prava »tabu« tema. »O njoj se neki nerado izjašnjavaju. 13,7 % radnika nije se izjasnilo o svojoj povezanosti s Crkvom, a 7 % njih o svom (ne)religijskom opredjeljenju. S druge strane studentska i srednjoškolska omladina na neki način 'prikriva' svoju religioznost. Premda bi dobiveni rezultati mogli govoriti u prilog većeg religijskog formalizma unutar obrazovanih skupina, oni sigurno ukazuju i na konformniji stav obrazovanih skupina (srednjoškolske i studentske omladine) prema postojećoj državnoj ideologiji (koja podrazumijeva i negativan stav prema Crkvi i religiji).«

Mi zaključujemo da je veza klasnog i socijalnog statusa, izraženog kroz zanimanje, dohodak i obrazovanje, u izravnom odnosu prema religiji i Crkvi. U nas se ta veza proširuje i na područje društveno-političke zauzetosti budući da je baš taj činilac katkad bitan u odnosu prema religiji. »Usvajanjem višeg stila života (unutar istog sloja) opseg nereligioznosti se također povećava.«

Budući da je sadašnja studentska populacija iz tih viših klasa našeg društva, klasa koje su zapravo nosioci vlasti i ideoloških teza našeg specifičnog samoupravnog socijalizma, ili onih koje su u službi državnog aparata u najširem smislu te riječi, ta studentska mladež nije imala kroz svoj proces socijalizacije dovoljno zdrave religiozne klime ni u svojim obiteljima, iz već navedenih razloga, ni kroz svoje iskustvo školskog obrazovanja ili druženja s prijateljima. Crkva im je poznata samo s njezine tamnije strane, a o religiji, ako i znaju nešto, znaju kroz prizmu marksističke analize, koju mi smatramo naopakom i neznanstvenom. Naša mjesna Crkva ima uz sebe samo vrlo mali broj studenata i intelektualaca koji nisu u stanju stvarati podnošljiviju kulturnu klimu u nekoj skoroj budućnosti. Naše je društvo konformističko i Crkva može djelovati samo kroz vrlo tanke kanale svojim osnovnim poslanjem: naviještanjem u takvom društvu radikalizam Evanđelja koje je u prvom redu poruka duhovnog oslobođenja čovjeka zarobljenog novcem, karijerom, strahom od budućnosti i okruženog obzirima.

55 Usp. isto, Str. 86, si.

5« Isto, Str. 80.

5' Isto, str. 65.

Mladi u Crkvi

Cini se da je danas kod mladih opća tendencija izražena kroz prihvaćanje vjere ali u neprihvatanju strukture, tj. Crkve koja je daleko od malih zajednica vjere kojima oni inače pripadaju. Ta tendencija ima i u nas osjetne razmjere, o čemu svjedoči naše iskustvo sa zajednicama mladih vjernika. Može se reći da je to fenomen zabilježen i na drugim razinama: današnja mladež ima vrlo malo vjere u velike političke, društvene ili religiozne strukture, jednostavno su alergični na neke povijesne strukture koje inače u javnom životu imaju važnu ulogu. Religiozno se iskustvo živi unutar male zajednice kojoj se pripada neformalno. Te male zajednice izgledaju vrlo provizorno, s vrlo labavim unutrašnjim vezama kroz koje je nemoguće uspostaviti čvršće kontakte s većim sličnim organizmima. Međutim, kažu, da je baš u tom njihova snaga, budući da su baš tako najzaštićenije od manipulacija velikih organizama. Takve zajednice rado se sastaju sa starijim kršćanima kako bi pred njima mogli izraziti svoja gledišta na pojedinu problematiku ili svoj način življenja vjere potvrditi kroz iskustvo starijih. Međutim, dešava se da stariji nisu spremni na nešto slično, jer nisu u stanju da slobodno, poput mladih, iznose svoje vjerničko iskustvo. Odrasli takav način skupljanja i življenja mladih smatraju premalo ozbiljnim i nestalnim, jer su ti odrasli kršćani uglavnom shvatili kršćanstvo kroz individualnu izgradnju i asketski napor. To je baš ono što mladima danas ne odgovara i što ne prihvaćaju.

Prije nego se prepoznaju kao članovi Crkve institucije, religiozno usmjereni mladi pokazuju svoj identitet s malom grupom ili pokretom unutar Crkve. Ne može se reći da oni Crkvu odbacuju, jer općenito uzevši, oni su ipak u njoj, ali je očito da se prema njoj osjećaju autonomno ili čak indiferentno.⁵⁸

Grupe nikada ne smiju biti prevelike, nego stvorene po mjerilu čovjeka: svaki u njoj mora imati izdiferencirano mjesto, identitet i mogućnost da se slobodno izražava te da se osjeća uvažanim i slušanim. U grupama mladih vjernika postoji začuđujuće veliko povjerenje u vjeru svakog člaira; svaki koji uđe u krizu svjestan je da ga drugi kao takva jednako uvažavaju i cijene te vjeruju u njegovo ozdravljenje. Ni od koga se ne smije tražiti da farizejski preuzme na sebe ponašanje grupe. Od religije koja obvezuje ide se, dakle, prema religiji koja je slobodna odluka. To je opća tendencija na globalnom planu kršćanstva, jer kako kaže Delumeau: »U našim danima, kada je država prestala pomagati religiju, religija temeljena na strahu sve više gubi svoju nekadašnju efikasnost pred publikom koja se mnogo čega oslobodila i koja religiju shvaća i prihvaća samo kao radost.«⁵⁹

Crkva je u jednom nesretnom razdoblju svoje povijesti krenula putem obveza, zastrašivanja i kazni npr. u vezi sa sudjelovanjem na

⁵⁸ Usp. J.-F. SIX, *nav. dj.*, str. 15.

⁵⁹ J. DELUMEAU, // *cristianesimo sta per morire?*, SEI, Torino 1977, str. 115.

nedjeljnoj sv. misi. Misionarske propovijedi bile su (i još su danas ponegdje!) pretežno usmjerene u prikazivanje čovjekova grešnog stanja i paklenih muka koje mu prijete, jer se mishlo da je najefikasnija metoda naviještanja Evanđelja plašenje ljudi, ili, kako to kaže Jean-Francois Six, »utjerivati ljude lavežom u ovčinjak plašeći ih davlima. Oslobođenjem od sakralnog, čovjek se oslobodio i straha od tog sakralnog. Danas takve metode ljude odbijaju, a osobito mlade, smiješne su im i nerazumljive a daleko od toga da budu efikasne. Ono što se takvim metodama donedavno stvaralo i zidalo sada se neminovno ruši, jer nije sagrađeno na slobodi djece Božje, već na strahu od prokletstva.«

Kršćanstvo je, dapače, bilo na neki način identificirano pesimizmom s obzirom na svijet i strahom od prokletstva. Zato je, kaže Delumeau, »za određeni broj kršćana kriza Crkve značila određeno oslobođenje. To ih je oslobodilo metafizičke nesigurnosti i religioznosti koja ih je gušila.«'

Svrha je Objave sloboda čovjeka u Istini. Ako se čovjek u novi život rodi nasilno, onda nema ni života, ni slobode, a ni istine. Kršćanstvo je u biti oslobodilački pokret slobodnih u Duhu i Istini; slobodu ne čine okolnosti nego stav. »Mlade kršćanstvu osobito privlači određena atmosfera slobode i radosti: Bog je zadovoljan s čovjekom i njegovom budućnošću; Bog daje povjerenje upravo takvom čovjeku kakav se konkretno ostvario! Zato budućnost ovisi o prvotnom činjeničnom stanju povijesti spasenja: Bog je tako želio! Točka polaska je Isus Krist. Ne kao idol, nego kao Spasitelj i prorok novoga kraljevstva.«*'

Vjera stoga, reći se F. Urban, »nije rezultat slobodnog izbora Istine, nego rezultat slobodnog zauzimanja stava u susretu s objavljenom Istinom. Zato se u skoroj budućnosti, kad počne masovno traženje vjere, treba da jasno naviješta sloboda kao osnovno svojstvo i kao osnovni uvjet vjere. Vjera ne može biti rezultat pritiska i prisile, makar oni dolazili iz dubine čovjeka, od elementarnih nepogoda ili alarmantnog stanja.«³

Neki misle da današnja mladež nema ni ideala ni stila: to je samo prividno tako. Mnogi gledaju u mladeži ostvarene one ideale i vrijednosti za koje su se sami nekada zauzimali: kad toga nema, onda su vrlo razočarani mladima. Mladi žele mijenjati svijet i stvoriti novi baš kada je stari ušao u slijepu ulicu svojih zabluda i laži na kojima je sagrađen. »U očima mladeži i Crkva spada u taj stari svijet, onakva kakva je još sada i kakvu je sliku o sebi dala u posljednjim stoljećima: previše vezana za partikularne interese, partije i sisteme, previše zapadnjačka, previše zatvorena u sebe, previše zaokupljena time kako da spasi neke vanjske i nebitne forme.«[^]

'» J.-F. SIX, *nav. dj.*, str. 92.

" J. DELUMEAU, *nav. dj.*, str. 31.

« J.-F. SIX, *nav. dj.*, str. 101.

" F. URBAN, *nav. dj.*, str. 226, si.

" J.-F. SIX, *nav. dj.*, str. 69.

Mladi stoga odbacuju Crkvu koja je previše vezana za civilizaciju koju je stvarala kroz svoju dugu povijest i koja, bez svake sumnje, proživljava svoju agoniju. Svaka je civilizacija smrtna već i zato što je civilizacija, a trebalo bi da Crkva bude nad civilizacijom, da je transcendira i ukorjenjuje u Kristu uskrsloga. Da bi je mladi prihvatili, ona mora početi davati svjedočanstvo o sebi baš u tom smislu. Deklaracije nisu dovoljne. Mnogi se u Crkvi zadovoljavaju donoseći lijepe dokumente koje nitko ne čita i koji imaju odgovore na sva pitanja: mladima je važnije postavljati pitanja nego odgovarati. Pred mladima sve je to neefikasno i bez praktične vrijednosti. Čak ni mi, ljudi u službi Crkve, ne čitamo crkvene dokumente, jer smatramo da nam ne mogu pomoći svojim apstraktnim teoretiziranjem i kurijalnim rječnikom koji više ni mi ne razumijemo.

Mladi se ovom Crkvom ne oduševljavaju i »zato što na njoj nisu dovoljno vidljive rane na srcu kao na Kristu: previše bi željela živjeti u uhodanom tradicionalnom društvu. To je Crkva koja ima odgovore na sva pitanja i rješenja za sve probleme, a to ne može biti istinito, a niti može biti prihvatljivo. Crkva nije samo čuvar zakopanog blaga već otvorenost prema Drugome, Isusu Kristu, od kojeg sve prima. Mladi odbacuju Crkvu koja bi bila neki apsolut nad svime, neki gazda u svjetskom dvorištu.««

Mladima je smiješna crkvena kazuistika u vrijeme dok padaju carstva, umiru civilizacije, dok se ljudi kolju na premnogim ratištima, dok jedni umiru od gladi, a drugi grcaju uobilju, pa makar ti drugi bili i arapski šeići. Ti paradoksi čovječanstva ne smiju biti samo stvar crkvenih deklaracija, već prilika za konkretnu akciju. Dosta je već tog isticanja ljudskih prava. »Isus zapravo nigdje ne spominje prava, posebno ne ljudska. U međusobnim odnosima ni jedan čovjek nema nikakva prava, ali zato svaki čovjek ima obavezu da ljudi bližnjega svo- ga kao samoga sebe.« Zato kršćani koji su shvatili Evanđelje jednostavno žive Evanđelje konkretnim djelima ljubavi kakva su potrebna u svakom djeliću ovog planeta i u svakom trenutku nečijeg života. To je razlog zbog kojeg je Majka Terezi ja iz Kalku te među mladima mnogo popularnija od, recimo, bilo kojeg kardinala ili nadbiskupa na svijetu.

Crkva koja želi pridobiti mlade mora biti otporna na sve političke i nacionalne mitove, ekonomske presije i ideološke prilagodljivosti, jer će joj, ne bude li tako, mnogi mladi posve okrenuti leđa i krenuti drugim putovima.

Crkva je u službi siromašnih i malenih, a ne u funkciji podupiranja političkih ili ideoloških sistema: Evanđelje se propovijeda siromasima! Međutim, povijest nas uči da Crkva nikada nije do kraja radikalno slijedila taj put, to jest do posljednjih zaključaka, da su svi jednaki, a da su pred Bogom najveći oni koji su pred ljudima naj-

« Isto, str. 81.

« F. URBAN, *nav. dj.*, str. 130.

manji. Uvijek, u svim povijesnim razdobljima, postojalo je određeno »korteširanje« s vlastima i vrhovništvima koje se redovito upotrebljavalo za stabilizaciju političkih sistema. Takav je sistem stvorio i kanale komunikacije u kojima do izražaja mogu doći samo oni profesionalno izvježbani i prokušani, a gotovo nikako oni maleni kojima u »svijetu utakmice« nitko i ne daje riječi, pa ni u Crkvi. Budući da u te rubne malene spadaju i mladi, od njih se često čuje kako nemaju prostora slobode unutar Crkve. Crkvene ih zajednice gledaju sumnjičavo i ne pada im na pamet da mladima daju mogućnosti izražavanja, ili ih zbog toga sasvim odbacuju. »Pravih« razloga za to se uvijek nađe i savjest se vrlo lako umiruje.

Odrasli su kršćani uvjereni da kršćanstvo ima neke norme prepoznavanja što donose određene granice koje se ne mogu prijeći. Mladi misle da Evanđelje nema ništa zajedničkog s institucijama i normama koje teže apsolutiziranju. Oni misle da je kršćanin onaj koji ima hrabrosti stajati s Kristom, protiv svakog otuđenja, i kao Krist, angažirati se u rušenju tradicionalnog reda. Jer, za mlade Crkva ne bi smjela biti institucija koja stabilizira poredak već oni žele da ona bude mjesto stalnog nemira i borbe za drukčije odnose među ljudima i u svijetu. Nije to negativistička kritika Crkve! Sveti je Franjo svojim stavom i govorom bio veći kritičar Crkve od svih ondašnjih katara i drugih heretika, ali je znao ostati u Crkvi i postati crkveni i općesvjetski svetac. Sa sv. Ignacijem Loyolskim dogodilo se nešto slično. Tako treba shvatiti kontestaciju i kritiku Crkve od strane mladih.

Mi smo inače skloni ljude svrstati prema svojoj točki gledišta: za jedne kažemo da su crnci, za druge da su žene, za neke da su starci, a za neke da su mladi, dok one na suprotnom kraju zovemo ateistima. Mi smo točka oslonca. Međutim, redovito se dešava da ovi drugi (crnci, žene, starci, mladež, ateisti...) odbijaju tu našu točku oslonca. Oni ne žele biti »ne mi«, tj. na rubu, marginirani. Trebalo bi da i mi jednom shvatimo da nismo središte svijeta, da oni drugi ne žele biti »treća osoba«, tj. isključeni iz svih središta odlučivanja. »Nekorisno je,« reče o. Pedro Arrupe, »približiti se mladima, i nemoguće je razumjeti ono što govore, ako se prema njima ide s predrasudom da je mladost bolest rasta koja se liječi vrlo sporo. Prvi uvjet da se bar donekle uspješno približimo mladima jest da smotamo zastavu samodovoljnosti.«*

Mladi vjernici u svojoj zajednici vjere traže ne samo izražaj religiozne svijesti nego određenu mogućnost socijalizacije, identifikacije i društvene integracije. Tako se katkada religioznim osjećajima koriste i za rješavanje konkretnih svagdašnjih problema: više od vjere u transcendentalno biće traži se smisao za svakodnevicu.

Više od identifikacije s Crkvom i od praktičnog usvajanja oblika ponašanja i prihvaćanja zapovijedi, koje na neki način pokazuju vanjsku pripadnost određenoj Crkvi, mladi su skloni izravnom odnosu s

* P. ARRUPÉ, *nav. dj.*

Bogom, tj. bez posrednika. Dakle, više od intenzivnog življenja institucionalizirane vjere, mladi na neposredan način, tj. sržno, žive svoj odnos prema vjeri. To neki nazivaju »subjektivizacijom vjere.«⁵ To je vjera koja se gradi više na srži onih posljednjih vrijednosti, nego na modelu religioznog življenja prema utvrđenim normama unutar nekog religioznog sustava po kojima se mogu identificirati pojedini vjernici.

Istraživanje religioznog ponašanja mladih također je pokazalo da kod njih prevladava stav da je vjera više točka polaska prema kojoj se čovjek može redefinirati, a nikako temelj za društveni angažman. To znači da mladima vjera nije akcijsko usmjerenje za društveno zauzimanje, već je prihvaćaju kao temeljni element za identitet, motivacije i vrijednosti. To znači da se proširuje lepeza elementarnih vrijednosti koje izlaze iz vjere; vjera više nije povijesni izbor već temelj na kojem pojedinci i skupine mogu djelovati i nalaziti se a da ne dijele zajedničku političku ili društvenu platformu: nestaje uniformnost, ali raste tolerantnost i pluralizam ideja.«⁶ To je tzv. pretpolitičko shvaćanje vjere koje može biti i štetno ako kršćane koči u njihovim konkretnim programima i akcijama mijenjanja loših životnih prilika; to je neki »djevičanski«⁷ stav koji odbacuje kompromise, ali i svako zauzimanje u kršćanskom smislu. Evanđelje, naime, nije nauka: Evanđelje je zadatak! Mnogi su među mladima Evanđelje i svoj odnos prema vjeri toliko sveli na ono sržno da im to više nije nikakva indikacija i poticaj za konkretno ponašanje na društvenom i moralnom području. Tako privatizirana vjera onda, dakako, teži i za privatizacijom moralnih stavova, društvenih i vjerskih istina koje su kao stvari u samoposluživaonici prepuštene slobodnom izboru pojedinca. Kroz to se jasno nazire i želja mladog čovjeka da na sebe preuzme potpunu odgovornost osobnog izbora, izvan konformističkog ponašanja i zahtjeva društva i Crkve, do dna interiorizirajući vlastita vjerska usmjerenja. Tako vjera više nema nikakvu praktičnu vrijednost u društvenom ponašanju mladeži. Tu je izvor krize posredništva između Crkve i vjerskih zajednica mladih.⁸

Pojedini pokreti koji imaju specifičnu identifikaciju i određeni identitet bez mnogo formalnih veza upravo cvjetaju (fokolarini, karizmatici raznih vrsta...), jer vjerniku pojedincu daju prostor za vjerničko izražavanje i identifikaciju koja mu osigurava određenu stabilnost. Mnogim pentekostalnim i karizmatičkim grupama spiritualističke inspiracije zamjera se zbog određenog stava kontrapozicije prema konkretnoj društvenoj stvarnosti, zbog određenog izolacionizma koji im stoga škodi u njihovu proročkom obilježju s duhovnim naglascima u društvu.

Asketsko kršćanstvo, koje je u prvom redu od kršćanina zahtijevalo napor izgradnje vlastite osobnosti prema utvrđenim modelima.

⁵ Vidi u S. ACQUAVIVA, *Il seme religioso della rivolta*, Rusconi, Milano 1979.

⁶ F. GARELLI, *nav. dj.*, str. 17.

⁷ Na istora mj.

kao da sve više nestaje u grupama mladih vjernika. Narasla je, međutim, svijest neke kolektivne odgovornosti pred opasnostima koje vrebaju na njih i na svijet. Zato se oni mnogo više brinu za funkcioniranje i duhovni profil zajednice i grupe u kojoj žive svoju vjeru nego za svoj vlastiti; svoj vlastiti shvaćaju samo u sklopu grupe.

»Možda je najveće iskustvo današnje mladeži to da žive u određenoj atmosferi oslobađanja od osjećaja grijeha na mnogim područjima, što, logično, potiče odrasle da sumnjaju u njihov moral i da ih osuđuju. Istodobno mladi svakoga dana u svojim obiteljima i u društvenim institucijama koje bi morale biti nosioci visokih etičkih principa gledaju nagomilanu hipokriziju i veliki razmak između proklamiranih načela i konkretnog ponašanja.

»Religija tjeskobe i straha, stoicizma i moralnih imperativa, mladeži se čini kao poziv na mazohizam; oni više ne žele dati svoj pristanak kršćanstvu koje poziva na podnošenje patnji i strogost života, koje utjeruje ljudima strah u kosti i izaziva provale osjećaja grešnosti; traže da se već jednom iz kršćanstva odstrani određeni kršćanski pesimizam i tragični osjećaj Velikog petka. Velik dio odraslih kršćana strahuje i pri samoj pomisli da bi se udaljili od svojih izvora sigurnosti, osobito kad se radi o sigurnosti koja potječe od bezuvjetnog podređivanja normama i zapovijedima, budući da je upravo to onaj element prema kojem vrednuju sebe i druge.«

Za razliku od prijašnjih generacija, današnja mladež ima malo problema sa seksualnim ponašanjem; nipošto nije, poput prijašnjih naraštaja, na nj usredotočena i vrlo lako i jednostavno o tim stvarima govori, što ne mora značiti da ima redovnu naviku seksualnog općenja; baš suprotno!

Masturbacija se mladom adolescentu redovito prikazuje kao smrtni grijeh. Danas mnogi to više i ne ispovijedaju, a niti od toga prave dramu. Je li to određeni stav laksizma? Čini se da se to pitanje baš mora svesti u takve termine. Premda je to područje ljudskog života najrazrađeni je u našem moralnom učenju, mladima seks više nije tabù, nemaju straha pred njim i sve su manje osjetljivi na tom području.

Obitelj je danas u krizi: osobito u očima velikog dijela mladih, poglavito adolescenata, ona ima negativan prizvuk. Međutim, govoreći o Crkvi, oni govore istim rječnikom kao i o obitelji: znači da im i Crkva, stvorena i organizirana prema hijerarhijskoj vrijednosti i poštivanju autoriteta, nije najpozitivni je konotirana u svijesti. »Mladi s jednakom željom nastoje da se na neki način izvuku iz Crkve kao što traže tisuće načina da se oslobode utjecaja i kompetencije svoje obitelji, budući da ne žele ni obitelj ni Crkvu koja bi nad njima stajala kao neki nedodirljivi sveti apsolut. Za današnju mladež autoritet nema više onaj koji ga nosi po sili »naslova« u ime neke vlasti, teorije ili starosti; autoritet dolazi od sposobnosti koju netko pokazuje kad se

> Jv-F. SIX, *nav. dj.*, str. 99.

pred svim prilikama života znade postaviti zrelo i primijereno okolnosti; da uvijek iznova stvara nešto novo, da je spreman sama sebe obnavljati i ispravljati bez kompleksa. Mladi sude neku osobu prema onome što zna stvarati i kakve plodove donosi njeno stvaranje, a ne po principima koje zastupa: sude drvo po plodovima, a ne po korijenju.«¹

Kakvu Crkvu, dakle, žele mladi?

Crkva je za mlade u prvom redu zajednica vjernika u Kristu, koja nije u svojoj biti hijerarhija, već u kojoj je hijerarhija u službi Crkve. Mladi razumiju povijesnu ograničenost Crkve pritisnute okvirima konkretno ostvarenih društava, ali ne žele da ona stvara s tim društvima paktove, ugovore o međusobnoj pomoći i si. Mladež prepoznaje, ljubi i voli Crkvu koja je živa na mukotrpnom putu ostvarivanja Evanđelja, u svim prilikama i neprilikama. Samo takva Crkva može pretendirati na simpatije mladeži. Vole Crkvu koja ih ljubi, a ne koja ih samo egzortira. Žele Crkvu koja poštuje svaku osobu, koja se ne boji »novog« i koja ne čuva staro kad to staro postane anakronizam.

Kršćanstvo u krizi

Ne može se više **Jijekati** da se kršćanstvo starog kova — vezano uz vlasti, kulturu i civilizaciju povijesnim vezama — danas nalazi na vrhuncu krize, ali ujedno na početku novog puta koji je, kako reče Delumeau, teoretski uvijek morao biti njegov put. Sve tamo od nesretnog Milanskog edikta (313. g.) pa kroz svu dosadašnju povijest, kršćanstvo je bilo opterećeno onim mitskim elementom religije koji je uvijek i u svim društvima bio u funkciji političke vlasti. Put prilagodavanja očito nije put Isusa iz Nazareta koji je najenergičnije odbijao samu pomisao da vjera služi vladajućim sistemima ili nacionalnim mitovima. A kako se kršćanstvo ponašalo i kako se još uvijek ponegdje ponaša, pa i u našoj sredini, najbolje nam osvjetljava ovaj, doduše, malo pojednostavljen, ali ipak u mnogočemu istinit sud: »Kad je kapital počeo vladati svijetom, mi smo počeli braniti privatno vlasništvo kao nešto što počiva na prirodnom 'pravu'; kad je radništvo u zapadnoj Evropi bilo izloženo bezdušnoj eksploataciji, mi smo napadali Darwina, misleći da branimo dostojanstvo čovjeka; kad je svijet prihvatio revoluciju, mi smo se oduševili Darwinovom evolucijom. Kad je Zapad izgradio socijalni sustav u kojem radnici ne moraju raditi, mi smo počeli osnivati zajednice svećenika radnika. Sada kada mladež propada u cijelom svijetu u besposlici i industriji poroka, mi se spremamo na dijaloge s partijama, ideologijama i institucijama, držimo kongrese za one koji ne znaju čega da se prime i pišemo knjige koje čitaju oni koji i sami pišu knjige.«

¹ F. URBAN, *nav. dj.*, str. 198.

72 Isto, str. 72.

Je li kršćanstvo sve više odbacivano od centara svjetske moći i vlasti, osuđeno na smrt? — pita se Jean Delumeau u svojoj zanimljivoj knjizi »Umire li kršćanstvo?«. Jesu li na točki nestanka tradicionalni kršćani tj. oni koji se zadovoljavaju da u crkvu dođu u nekim trenucima svoga života: radi krštenja, prve pričesti, ženidbe i sprovoda? Ili oni koji dođu u crkvu nekoliko puta na godinu: za Božić, Uskrs ili za koji drugi blagdan? Ili oni koji kažu da su 'vjernici', ali su malo ili nikako 'praktikanti'? Povjesničar ideja na neki je način pažljivi slušalac šutljive većine i ne bi mogao potpisati na brzu ruku izrečen sud nad masom kršćana koji su napustili svako 'practiciranje' koje se može registrirati statističkim brojkama.«⁴ Mi se često dadnemo zavesti brojkama, kvantitetom. Međutim kvaliteta, svetost nam izmakne. Ta ugroženost pred brojkama potiče nas često na organiziranje masovnih manifestacija vjere kojima se mnogi tješe, a poneki hrabre. Ipak, masa je samo pusti vatromet: mnogo šarenila, buke i dima koji brzo nestaje.

»Današnja situacija u 'globalnom Izraelu' nije mnogo drugačija od situacije u kojoj se pojavio Isus«, misli F. Urban. »Križa institucija, zakona i morala: materijalizam i duhovna zbrka; neravnomjerna razdioba dobara; brze društvene i privredne promjene; dominacija slijepe sile industrijaliziranog svijeta, pred kojom se ne može pobjeći i kojoj se ne isplati suprotstavljati; ne pomažu ni mitovi ni logika, ni bježanje ni konfrontacija; ne prihvaćamo rezignaciju a siti smo objeisti.«⁵ »Situacija je uvijek bila ista, samo se kroz duga stoljeća u kojima su društvene institucije i zakoni 'zastupali Božju stvar', stjecao dojam da stvari stoje drukčije.« Sada kad je nestalo tog lažnog privida, mnogi su se preplašili za sudbinu Crkve: jedni reagiraju plašljivim povlačenjem, drugi bojažljivim životarenjem, treći se razapinju od neravnog aktivizma da se spasi što se spasiti može, četvrtima je ovo povod za agresivno ponašanje prema onoj da je napad najbolja obrana. »Kršćani se bave socijalnim radom, administracijom, kulturom, medicinom, politikom i diplomacijom, a ako i govore, onda vrlo malo govore o nebeskom kraljevstvu. Mnogo se govori o demografskim problemima, o nacionalnim baštinama, kulturnim vrednotama, o teologiji, o prirodnim zakonima i pravima, o velikim kršćanskim uspjesima — koji su uvijek postignuti negdje drugdje — a vrlo malo o kraljevstvu nebeskom. (...) Kršćansko govorenje pokriva (i otkriva) našu želju da sačuvamo pozicije, da štitimo »legitimne« ili ljudske interese, da zaštitimo ugrožene. Međutim, nama mora postati jasno da mi 'pozicije' moramo stvarati jer više nikakvih pozicija nemamo.«⁶

Ako je dekrizijalizacija zaista stvarni fenomen koji je zahvatio ovaj naš povijesni prostor, pitamo se, kako to da je imala tako teške posljedice i tako široke razmjere u našem »kršćanskom« narodu, na-

⁴ J. DELUMEAU, *nav. dj.*, str. 11.

⁵ F. URBAN, *nav. dj.*, str. 97.

⁶ Isto, str. 181.

⁷ Isto, str. 183.

rodu koji je nedavno slavio 13 stoljeća kršćanstva u svom krilu? Zato što nikada u tom našem »kršćanstvu« nije ostvarena istinska i temeljita kristijanizacija, a niti je to bilo gdje moguće ostvariti; zato što je kršćanstvo uvijek nailazilo na otpore; zato što je Radosna vijest, od svoje bitno oslobodilačke poruke, postala opasni instrument ograničavanja ljudskih sloboda; zato što je to trebalo tako da se zbude, kako bi Riječ spasenja napokon mogla biti ljudima naviještena u svom izvornom ruhu: u poniznosti, u siromaštvu, u ljubavi i slobodi od svake primisli prisile i zastrašivanja, kako bi je oni koji slušaju mogli slobodno prihvatiti ili odbitijs

Kršćanski duh nipošto još nije ugašen. On je samo prigušen prahom sa zgarišta i razaranja antikršćanskog ateizma koji je, kako tvrdi Ernst Bloch, oduvijek poput crvene niti bio prisutan u institucionalnom kršćanstvu kroz raskole, sektašenja, hereze, reformacije i protureformacije, cezaropapizme, nacionalizme, apsolutizme, imperijalizme i revolucije. Mnogi već desetljećima očekuju Božju smrt i njegov skori potop. »I kao da nema sigurnijeg sredstva da se ubije Boga od glasnog najavljanja događaja koji je u toku? Ali ta vijest objavljivana s velikom radošću kao da nema nikakve realne potvrde. Nije drugo, dakle, nego želja, predviđanje bez znanstvene garancije... Evandeoski je Bog nešto mnogo više od najvišeg programatora. To je Otac koji ljubi i čiji je Sin kroz razapeće trijumfirao nad smrću — kakav padoks! Sada me pažljivo promatranje vodi na zaključak i na pomisao da je taj i takav Bog vrlo daleko od toga da nestane, da umre još jednom, zauvijek. Reći ću, sažimajući taj argument, da je kršćanski Bog nekada bio mnogo manje živ nego se to onda vjerovalo i da je danas mnogo manje mrtav nego se vjeruje. Ako ne vjerujem u skorbu Božju smrt«, zaključuje Jean Delumeau, »ovdje izjavljujem da sam uvjeren da je ateizam donio kršćanstvu nezamislivo očišćenje koje traži naše vrijeme. Kušnja je surova, ali zdrava.«¹

Nalazimo se zapravo pred nečim o čemu u dosadašnjoj povijesti nemamo nikakva iskustva, pred nečim što nismo nikada prije iskusili. Zato je vrlo rizično i hazardno upuštati se u predviđanja i tako zatvoriti vrata budućnosti. Iako je potisnuto kao društveni fenomen, kršćanstvo je uvijek tu, na dohvat ruke, makar i kao »privatna stvar« pojedinca, kraljevstvo zatvoreno u samice pojedinaca koji sebe nazivaju kršćanima. A kriza zemlje i »tijela«, kriza društva i duha, redovito čovjekov pogled usmjeruje prema nebu, a duša počinje slušati. Kršćanstvo neće preživjeti stvarajući nove paktove, tražeći vjernike podilaženjem vladajućim ili opozicionarskim »izmima«, težeći za podrškom ljudi. Ono što je potrebno jest umnožavanje vjere u vječnu mladost kršćanstva, jer kroza nj struji dinamizam Božanskog života koji je neuništiv. Kršćanstvo je poput ptice feniks sposobno uskrsnuti iz vlastita pepela. Neki nam znakovi već sada daju naslutiti novo proljeće kršćanstva, sve veće zanimanje za religioznu ponudu, a budućnost vje-

¹ Usp. J. DELUMEAU, *nav. dj.*, str. 159.

² Isto, str. 138, si.

re ne ovisi samo o mogućnostima koje nam se pružaju kroz sve veću potražnju za vjerom, već i kroz priličnost odgovora koje dajemo.s"

U očima svijeta, koji se ravna svjetskom logikom i kroz nju prosuđuje druge, kršćani su poput luđaka koji protiv svake očitosti statističke i »znanstvene« vjeruje da je ljubav uvijek jača i da će nadvladati smrt. Usprkos progonima, zatvorima, torturama i zatvaranju inijesta za kult, danas se računa da 15 % stanovnika SSSR-a spada u tzv. praktične vjernike. Više nego kod nas! Došlo je vrijeme želje za vjerom, a to najbolje oslikava nedavni događaj iz jedne crkve u Moskvi. Nakon liturgije na govornicu se popeo neki seliak i zavapio glasom koji je parao srca i ulijevao nadu: »Pravoslavni! Ja sam iz Kurska. Kod nas je sve spaljeno. Dajte mi, molim vas u ime Kristovo, neku knjižicu u kojoj se govori o Bogu!«

Kako se ponašaju kršćani koji grade novu budućnost kršćanstva? Kao novi sveci, tj. oni koji su uskladili svoj život s Evanđeljem:

»Rekli su nam: 'Pakao to su drugi'; sveti odbacuju tako strašnu osudu. Snimili su mnogo emisija i filmova o nekomunikativnosti drugih bića; sveci vjeruju u komunikativnost. Dokazivali su nam da Čovjek ne postoji (da je samo dio kolektiva! — op. pisca); sveci su uvjereni da Bog svakog pojedinca ljubi posebnom ljubavlju, i da odbačenima, slabima i željnima pravde pripada Kraljevstvo nebesko. Govorili su nam do dosade o produkciji, o potrošnji, o privrednom rastu i rastu standarda, pokazivali su nam statistike, međutim, sveci na sve to odgovaraju konkretnim djelovanjem u ljubavi, službom za drugoga, posvećenju drugome, u molitvi... Na tisuće su nam već načina dokazivali Božju smrt; sveci, međutim, svjedoče da su sreli Isusa i otkrili njegovo ljudsko lice, ljudsko lice Boga. Čudni su ljudi ti kršćani! U svijetu koji više ne pjeva, oni se skupljaju da bi pjevali, u svijetu koji više ne moli, oni se skupljaju da bi molili i slušali najveštaj Riječi koji zvuči kao 'ludost'.«®

Neki misle da današnja mladež nema sluha za religiozne vrednote te da im je religiozna dimenzija u duši, zbog već opisanih okolnosti, vrlo zakržljala. Ipak, svi oni koji se svakodnevno u svom katehetskom i pastoralnom poslu susreću s brojnom mladeži nipošto se neće složiti s tako pesimističkom tvrdnjom. Na apostola uvijek netko čeka. Istinu uvijek netko traži. Još mi i sada u ušima odjekuju dramatične riječi što ih je veliki papa Pavao VI. (sve veći što smo dalje od njega!) izrekao svojim staračkim glasom na Božić 1975. godine: »Tko su ti koji danas s velikom željom očekuju navještaj Radosne vijesti? To su mladi!«

w G. MILANESI, *nav. dj.*, str. 98.

" Događaj prenosi J. DELUMEAU, *nav. dj.*, str. 144.

" Isto, str. 157.

KROATISCHE JUGEND VOR DEM PHÄNOMEN DES GLAUBENS UND UNGLAUBENS

Zusammenfassung

Tatsache ist, daß das jugoslawische Gesellschaftssystem der Religion nicht geneigt ist. Das findet seinen Niederschlag im öffentlichen Verhalten und Stellungnahmen. Die Untersuchungen haben erwiesen, daß sich die eher privilegierte Bevölkerungsschicht der Beamten und Intellektuellen dieser offiziellen staatlichen Haltung anzupassen versucht. **Die** Bauern und Arbeiter hingegen sind in ihrer religiösen Überzeugung viel selbstständiger. Nach der offiziellen Statistik sind die Arbeiter und Bauern die unterprivilegierte Klasse und sie stehen der Kirche viel näher, während die Beamten und Intellektuellen sich der Kirche entfremdeten.

Solche Lage beeinflußt auch die religiöse Haltung der Jugend, denn ihre Religiosität spiegelt die religiöse bzw. nichtreligiöse Atmosphäre jener Schicht wider, aus der sie stammt und in der sie aufgewachsen ist. Die Land- und Arbeiterjugend zeigt eine starke Religiosität.

An den Universitäten Kroatiens gibt es immer weniger Studenten aus bäuerlichen und Arbeiterfamilien, während die Zahl jener aus den Familien der Beamten und Intellektuellen ständig wächst. Die Untersuchungen an der Universität Split zeigten, daß dieser Umstand wesentlich die Religiosität der Studenten beeinflußt. Es wächst die Zahl der Kinder nichtreligiöser Eltern.

In der jüngsten Zeit spürt man auch immer größere Passivität der Jugend auch im politischen Bereich. Die Jungen mißtrauen jenen Werten, denen sie in der Gesellschaft und in der Familie begegnen. Bei der jungen Generation entsteht immer deutlicher eine dritte Kultur, die vom bisherigen Kulturverlauf im Rahmen des jugoslawischen Systems unabhängig ist.